

DRUŽBENOGEOGRAFSKE SPREMEMBE V KRAJEVNI SKUPNOSTI SODRAŽICA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Marko Jovan, Katarina Kopecky in Katarina Prebil

UDK 911.3(497.12 Sodražica)"1945/. . ."

DRUŽBENOGEOGRAFSKE SPREMEMBE V KRAJEVNI SKUPNOSTI SODRAŽICA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Marko Jovan, Katarina Kopecky in Katarina Prebil, Srednja šola za družboslovje in splošno kulturo Vida Janežič, Strossmayerjeva 1, 61000 Ljubljana, Slovenija

Članek prikazuje značilnosti ter spremembe v strukturi in gospodarski usmerjenosti prebivalstva po drugi svetovni vojni. Predstavlja vedno bolj pereč problem agrarne proizvodnje kot osnovne dejavnosti in s tem pojav diferenciacije prebivalstva ter razvoj drugih gospodarskih panog, kot so domača obrt (suha roba) in vključevanje v industrijo.

UDC 911.3(497.12 Sodražica)"1945/. . ."

SOCIAL-GEOGRAPHICAL CHANGES IN THE LOCAL COMMUNITY SODRAŽICA AFTER THE SECOND WORLD WAR

Marko Jovan, Katarina Kopecky and Katarina Prebil, Srednja šola za družboslovje in splošno kulturo Vida Janežič, Strossmayerjeva 1, 61000 Ljubljana, Slovenia

The aim of this research is to present the characteristics of population, as well as modifications in the structure of population and economic orientation after World War II. in the local community Sodražica. This research intends to present the pressing problem of agrarian production as fundamental activity and in this connection also the differentiation of population and development of other economic branches - like home-manufacture (Wooden articles) and links with various industries.

Sodražico in njeno okolico smo spoznavali z večkratnim ogledom, pogovori s krajanji, strokovno literaturo ter statističnimi podatki. Pri analizi slednjih smo ugotovili, da zaradi različnih virov zajemanja informacij posamezni pokazatelji odstopajo in so zato medsebojno težko primerljivi. V ta namen smo za prikaz realnega stanja uporabili anketo.

Krajevna skupnost Sodražica spada od leta 1960 v upravno območje občine Ribnica. Zajema 21 naselij, od katerih jih je 10 neposredno vezanih na dolino Bistrice in njene pritoke in ležijo do 600 m nadmorske višine (Globel, Jelovec, Nova Štifta, Podklanec, Ravni dol, Sodražica, Vinice, Zamostec, Zapotok, Žimarice). Ostalih 11 naselij leži nad 600 m. To so manjše vasi (Janeži, Kračali, Kržeti, Lipovšica, Petrinci, Sinovica, Zadniki) in zaselki (Betonovo, Brinovšica, Brlog - del). Naselja so vključena v več katastrskih občin: Gora, Vinice, Sodražica, Zamostec, Žimarice, Sv. Gregor.

V severozahodnem delu Ribniškega polja leži Sodraško polje, ki je vezano na Bistriško dolino in se na zahodu počasi zapira proti Bloški planoti. Na jugu ga omejuje Travnica gora, na severu pa vznožje Blok (Slemenca). Celotno Ribniško polje se dviguje proti severu (Ribnica 490 m, Sodražica 540 m

n.v.), kar vpliva na poseljenost in strukturo naselij.

Ribniška dolina se je izoblikovala med želmeljsko in mišjedolsko prelomnico, ki potekata ob Mali in Veliki gori. Zahodni del dna je iz triadnega dolomita, vzhodni del pa iz apnenca. Zaradi nepropustnosti ima zahodni del veliko plast naplavin in preperelin, kar je osnova za rodovitnost polja, medtem ko je vzhodni del poraščen le z gozdom in (z izjemo nekaj njiv) primeren le za pašo. Pečat temu območju daje celinsko podnebje, povprečna letna količina padavin je 1490 mm (marec 65 mm, november 136 mm), zato je dno dolin vlažno in primerno le za travnike. Razmerje med travniki in njivami znaša 2 proti 1.

Razvoj lesne industrije je povezan z izkoriščanjem lesa v preteklosti. Iz majhnih zasebnih lesnih delavnic in žag so se razvili večji lesnopredelovalni obrati (Inles), razviti sta tudi kovinska industrija (Riko) in domača obrt (suha roba).

PREBIVALSTVO

Naselja KS Sodražica, ki so vezana na Bistrico, so večja, številčnejša in imajo obliko cestnih naselij. Naselja v višjih legah pa so vezana predvsem na

slemena in imajo obliko razloženih naselij. Sodražica je dobila status trga leta 1865, omenjena pa je že leta 1082. Pri poselitvi je odigrala pomembno vlogo prometna pot čez Bloke (preglednica 1).

Preglednica 1: Naselja v KS Sodražica po nadmorski višini.

Višinski pas v m	Naselja		Prebivalci	
	št.	%	št.	%
do 600	11	52.4	1880	88.1
601 - 700	1	4.8	6	0.3
701 - 800	4	19.0	107	5.0
801 - 900	4	19.0	138	6.5
901 -1000	1	4.8	2	0.1

Pri strukturi prebivalstva smo ugotovili, da se je v dvajsetletnem obdobju (slika 1 in 2) delež aktivnega prebivalstva v KS zmanjšal, prav tako delež prebivalstva, mlajšega od 25 let, povečal pa se je delež starejšega (slika 3). Celotno število prebivalcev se je zmanjšalo za 4,3 %. Sklepamo, da je takšno stanje odraz odseljevanja aktivnega prebivalstva iz domačega kraja. Vzroki za to so največkrat ekonomski (iskanje boljših življenjskih pogojev, premajhna možnost za delo v kmetijstvu vseh družinskih članov). Ponavadi ostane v gospodinjstvu le naslednik, ostali člani pa si morajo poiskati zaslužek drugje. Iz starostne piramide (slika 4) je razvidno, da delež moških po 54. letu starosti začne hitreje upadati in moški predstavljajo le še tretjino prebivalstva.

Glede na to, v katerih dejavnostih je zaposlenih največ prebivalcev, sklepamo na gospodarsko usmerjenost območja. Med pomembne dejavnosti lahko uvrstimo kmetijstvo, obrt in ostale dejavnosti (trgovina, industrija, gradbeništvo, promet in uslužnostne dejavnosti). Delež prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu je začel naglo upadati, med letoma 1953 in 1981 je upadel za dve tretjini. Kmetje in obrtniki so se preusmerili v druge dejavnosti, s kmetijstvom se ukvarjajo le še postransko. Vsa povojna leta se je nadaljevalo opuščanje kmetovanja v višje ležečih območjih, kjer reliefni naklon otežuje strojno obdelavo, mlajše pa je proces industrializacije že pritegnil v dolino. Z industrializacijo in s tem povezano potrebo po delovni sili so se pojavile dnevne migracije (na delo, v šolo). Kmečko prebivalstvo z

vključevanjem v industrijo kmetovanja ne opusti popolnoma in postaja polkmečko. Na ta način se večja delež aktivnega prebivalstva, zaposlenega v industriji. Od vseh zaposlenih, ki žive v hribovitih predelih, si jih je 74,4 % poiskalo delo v dolini. Kar 85,5 % zaposlenih v Sodražici je vozačev (slika 6).

KMETIJSTVO

S pomočjo opredelitve vrste najbolj pogostih gospodinjstev lahko razumemo spremembe v pokrajini, ki jih povzročajo mešana gospodinjstva. Za mešana gospodinjstva in t. i. polkmete je značilna dvojna zaposlitev. V neagrarni dejavnosti so lahko zaposleni vsi aktivni člani gospodinjstva, del ali pa le eden, zato govorimo o vsaj dveh vrstah mešanih gospodinjstev: kmečko - delavska in delavsko - kmečka. Že prej se del kmečkega prebivalstva ni ukvarjal samo s kmetijstvom, ampak tudi z obrtjo in je že takrat predstavljal tip obrtno - kmečkega gospodinjstva. Razvoj industrije v Sodražici (Donit, Inles), Ribnici (Riko, ITPP, Evrotrans. . .) in Kočevju (Lik, Melamin, Itas. . .) je omogočil agrarnemu prebivalstvu zaposlitev in s tem prehod iz tradicionalnih in kmečko - obrtnih gospodinjstev v delavsko - kmečka. Ta struktura gospodinjstev je spremenila način izkoriščanja zemlje, kar se kaže tudi v videzu pokrajine.

Proces industrializacije je vplival tudi na manjše, višje ležeče kraje, kjer tipično kmečka gospodinjstva prehajajo v mešana in celo nekmečka. Več kot četrtina prebivalcev se preživlja izključno s kmetijstvom, skoraj polovici vaščanom pa kmetija omogoča lažje preživetje. Mešanih gospodinjstev je 47,5 %. Ostalim pa kmetijstvo ne pomeni vira za preživetje (slika 7).

V nižjem svetu so gospodinjstva bolj specializirana. Večje obdelovalne površine so predvsem v posesti pravih kmetov (72,7 %). Delež mešanih gospodinjstev je majhen (20,5 %), saj so se skoraj tri četrtine prebivalstva usmerile v nekmetijske dejavnosti.

Rezultati ankete so pokazali, da se od skupno 12 gospodinjstev, ki so bila zajeta v vzorec ankete, samo eno ukvarja izključno s kmetijsko dejavnostjo. V primerjavi z ostalo Slovenijo je starostna struktura perspektivna, saj imajo razen ene vse kmetije tudi naslednika. Velikost kmetijskih posesti, ki jih

imajo v lasti gospodinjstva, si lahko ogledamo na preglednicah 2 in 3.

Preglednica 2: Skupna površina kmetijskih zemljišč.

Površina v ha	Gospodinjstva	
	Število	%
manj kot 5	1	8.3
5- 9	3	25.0
10-14	3	25.0
15-19	1	8.3
20-24	3	25.0
25 in več	1	8.3
Skupaj	12	100.0

Preglednica 3: Obdelovalne kmetijske površine.

Površina v ha	Gospodinjstva	
	Število	%
manj kot 2	3	25.0
2- 4	3	25.0
5- 7	3	25.0
8 in več	3	25.0
Skupaj	12	100.0

Za zemljiško posest je značilno, da je precej razdrobljena. Njive ležijo v glavnem na ravninah, ki so primerne za strojno obdelavo, kjer pa to zaradi hribovite lege ni mogoče, se razprostirajo travniki in košenine. Ukvarjajo se predvsem z govedorejo. Tudi opremljenost kmetij z mehanizacijo lahko ocenimo zelo dobro, kljub temu, da večino zemljišč, ki jih imajo v lasti anketirana gospodinjstva, pokrivajo gozdovi.

Karta rabe tal kaže podobno. Za primer smo si izbrali dve tipični katastrski občini: Gora in Zamostec. V k.o. Gora se v obdobju med letoma 1953 in 1981 delež njiv ni spreminjal (10 %), povečala pa se je površina gozda na račun travnikov. V k.o. Zamostec se delež njiv prav tako ni spreminjal, skrčili so se pašniki, povečal pa se je delež nerodovitnih tal (sliki 8 in 9). V bližini naselij se prebivalci še zmeraj ukvarjajo z obdelavo zemlje, zato so tam njive in sadovnjaki. Človek je z opuščanjem obdelave zemlje pospešil zaraščanje gozda, rodovitno zemljo pa je krčil tudi z gradnjo novih stanovanjskih in gospodarskih poslopij.

SKLEP

Glede na naravne značilnosti smo pričakovali veliko bolj agrarno usmerjenost prebivalstva. Sodražica je kot center razvila industrijo, ki je nato pogojevala nastanek mešanih ali celo nekmetičkih gospodinjstev. Industrija, ki je kmete odtegnila od zemlje, je povzročila opuščanje obdelovalne zemlje, s tem širjenje gozda in bivalnega prostora divjadi, ki ogroža in uničuje posevke v dolini. Manjša gospodarstva, ki so se preusmerila v neagrarne dejavnosti, so se odločila za oddajo zemlje v najem. Pomembno vlogo pri opuščanju zemlje ima tudi razparceliranost zemljišč, saj so s tem manjše površine ob gozdu prvo območje zaraščanja.

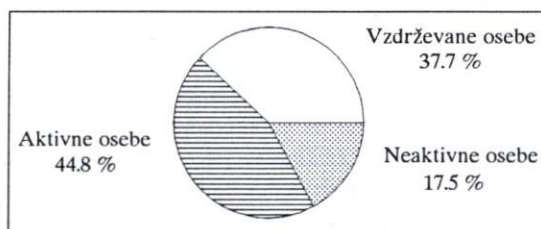
Predlogi za izboljšanje razmer v kmetijstvu:

- zagotavljanje ustreznih izobrazbe kmetov, sprotnega dopolnjevanja znanja ter seznanjanje z novostmi;
- ustanovitev razvojnega oddelka, ki bi se ukvarjal: s proučevanjem najprimernejših kmetijskih kultur, pasem v živinoreji in vrst krmilnih rastlin, s svetovanjem in pomočjo pri gradnji in opremljenosti gospodarskih poslopij, s seznanjanjem z alternativami v kmetijstvu (biohrana);
- sprememba davčne politike, ki bi oživila kmetovanje tudi na manj ugodnih površinah;
- zagotavljanje dobro organiziranih odkupov tržnih viškov;
- uvajanje subvencij osnovnih kmetijskih proizvodov.

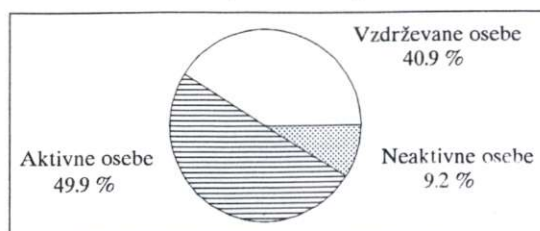
Pogoji, ki bi omogočili, da bi mladi ostali na kmetijah:

- kmečki turizem - ugodne možnosti zaradi čiste okolja;
- razvoj industrije v okviru možnosti, da mladi niso prisiljeni v odseljevanje v industrijska središča;
- ohranitev mešanih gospodinjstev.

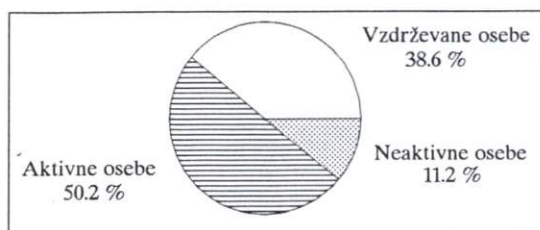
Slika 1: Delež prebivalstva po aktivnosti v KS Sodražica (marec 1981).

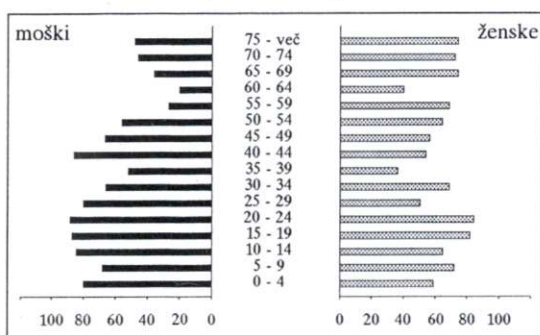
Slika 2: Delež prebivalstva po aktivnosti v KS Sodražica (marec 1961).

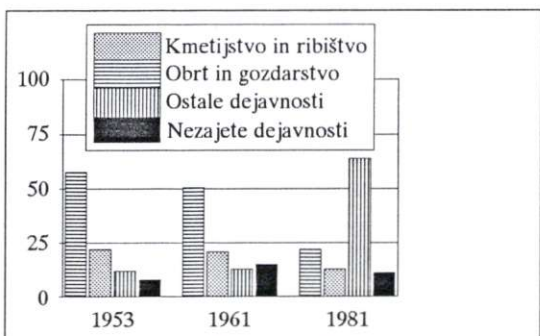
Slika 3: Delež prebivalstva po aktivnosti v Sloveniji (marec 1981).

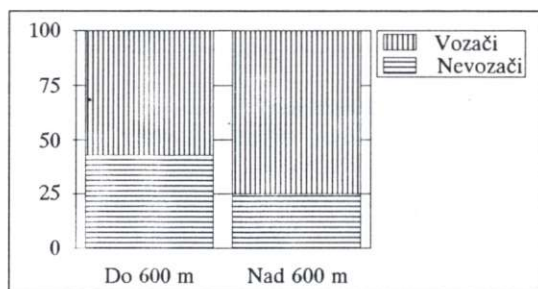
Slika 4: Starostna struktura prebivalstva po spolu (marec 1981).

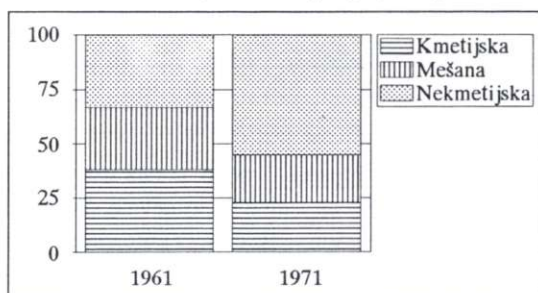
Slika 5: Struktura aktivnega prebivalstva po dejavnosti v KS Sodražica.

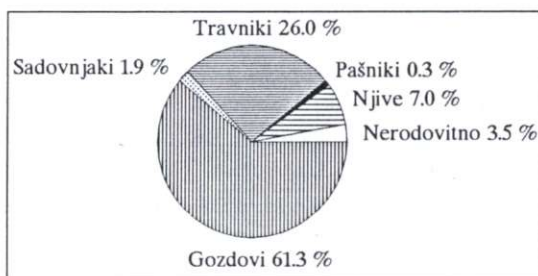
Slika 6: Delež dnevnih migrantov v naseljih do in nad 600 m nadmorske višine leta 1981.

Slika 7: Izvori prihodkov po gospodinjstvih.

Slika 8: Raba tal v k. o. Zamostec leta 1981.

Slika 9: Raba tal v k. o. Gora leta 1981.

